

ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਠੀ ਦਾ ਨਾਟਕ : ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ ਦੋਸਤੋ
Surjit Singh Sethi Da Natak : Eh Zindagi Ha Dosto

Dr. Shakuntla Rani
Associate Professor,
Gopichand Arya Mahila College,
Abohar

ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ ਦੋਸਤੋ (ਥੀਏਟਰ ਆਫ ਕਰੂਅਲਟੀ)

ਉਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਨਾਟਕਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਵਿਸ਼ੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਸਗੋਂ ਮੰਚ ਦੀ ਤਕਨੀਕੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵੀ ਕਾਮਯਾਬ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਡਾ. ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਧੀਰ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਅਮੀਰ ਭਰੀ ਪੂਰੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਪਹਿਰਾ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜੀਣਾ, ਲਿਖਣਾ ਤੇ ਬੋਲਣਾ, ਭੀੜ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ, ਹਰ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ, ਹਰ ਆਲੋਚਨਾ, ਹਰ ਨਿੰਦਾ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਸੇਠੀ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਲੱਖਣ ਹੈ।

ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਠੀ ਦਾ ਨਾਟ-ਜਗਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵੰਨ ਸੁਵੰਨਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਰੂਪ- ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਨਾਟ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਐਬਸਰਡ ਨਾਟ-ਸ਼ੈਲੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਦੇ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿਚ ਹੰਗਾਮੀ ਥੀਏਟਰ ਦੇ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਦੋ ਨਾਟਕ 'ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ ਦੋਸਤੋ' ਅਤੇ 'ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਥੀਏਟਰ' ਹੰਗਾਮੀ ਥੀਏਟਰ ਦੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ ਅਧੀਨ ਉਸਰਦੇ ਹਨ। ਹੰਗਾਮੀ ਥੀਏਟਰ ਦੇ ਜਨਮਦਾਤਾ 'ਐਨਤੋਨਿਨ ਆਰਤੋ' ਦੀ ਇਸ ਨਾਟ-ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਤਰੀਵ ਵਿਚ ਲੁਕੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਪਰਵਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਮਨੋਵੇਗਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਿਵਰਿਤ ਕਰਨਾ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਲੜਾਈਆਂ, ਕਤਲਾਂ, ਬਲਾਤਕਾਰਾਂ ਲਈ ਉਕਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਥੀਏਟਰ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ੈਲੀ ਇਕ ਹੰਗਾਮਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦਰਸ਼ਕ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੀ ਤੇ ਅਭਿਨੇਤਾ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੀ, ਬੇਚੈਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਹਲਚਲ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਐਨਤੋਨਿਨ ਆਰਤੋ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਰੂਅਲਟੀ ਦਾ ਥੀਏਟਰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕਰੂਅਲਟੀ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਜੁਲਮ ਜਾਂ ਔਤਿਆਚਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਥੀਏਟਰ ਵਿਚ ਮਾੜਾ ਧਾੜ, ਜੁਲਮਾਂ, ਜਬਰ, ਸਰੀਰਿਕ ਦੁੱਖ-ਦਰਦ, ਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਸਾਰਨ ਲਈ ਮਨਾਹੀ ਨਹੀਂ। ਜੁਲਮ ਜਾਂ ਹੰਗਾਮੇ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ 'ਭਾਵੁਕ ਆਕ੍ਰਮਣ' ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਦਬੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਖਾਹਿਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਸੂਰ ਨੂੰ ਚੂਸ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਠੀ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਵੇਂ ਨਾਟਕ ਇਸੇ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਨਾਟਕ ਹਨ। ਕਾਮ-ਵਾਸਨਾ ਦਾ ਅਸੰਤੁਲਿਤ ਹੋਣਾ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਟਕਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਚ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਉਸਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਠੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿਚ 'ਕਰੂਅਲਟੀ' ਨੂੰ ਇਕ ਰਿਚੂਅਲ ਵਾਂਗ ਲਿਆ ਹੈ ਇਸ ਰਿਚੂਅਲ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਪਾਤਰਾਂ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਅੰਦਰ ਛੁਪੀ ਕਾਮੁਕਤਾ, ਅਰਾਜਕਤਾ, ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਨਾਚ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਠੀ ਦਾ ਨਾਟਕ 'ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ ਦੋਸਤੋ' ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉਤੇ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਵਿਅੰਗ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁੱਖ ਸਮਝੌਤਿਆਂ ਭਰਿਆ ਜੀਵਨ ਜੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਦਬਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੈ। ਨਾਟਕ ਵਿਚਲਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਚਾਚਾ, ਜੈਦੀਪ, ਪੋਮਾ, ਰਮੀ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਤੇ ਆਪਣੇ ਅਸਤਿਤਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਛਟਪਟਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਹੰਗਾਮਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਰੂਅਲਟੀ ਦੇ ਰਿਚੂਅਲ ਦੁਆਰਾ ਨਾਟਕ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਤਰ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹਰ ਬੰਧਨ, ਹਰ ਰੁਕਾਵਟ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਾਟਕ ਦਾ ਘਟਨਾ ਸਥਲ

ਦੋਰਾਹਾ ਕੋਲ ਨਹਿਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜਿਥੇ ਪਾਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਦੁਕਾਨ, ਚਾਹ ਦਾ ਸਟਾਲ, ਮੂੰਗਫਲੀ ਵਾਲੇ ਦਾ ਖੋਖਾ, ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਠੋਕਾ, ਪੈਟਰੋਲ ਪੰਪ ਤੇ ਬਸ ਸਟੈਂਡ ਹੈ। ਨਾਟਕ ਵਿਚਲਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਚਾਚਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਪੈਟਰੋਲ ਪੰਪ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜੈਦੀਪ ਵਲੋਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਪਾਤਰ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ ਤੇ, ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੇ ਇਕੋ ਜੁਆਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, 'ਵਨ ਟੂ ਥਰੀ', 'ਦਿਸ ਇਜ਼ ਲਾਈਫ ਯੂ ਸੀ'। ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇੰਜ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਸ ਸਟੈਂਡ ਤੇ ਡੇਢ ਘੰਟੇ ਤੋਂ ਬਸ ਉਡੀਕ ਰਹੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਵੀ ਚਾਚਾ 'ਵਨ ਟੂ ਥਰੀ' ਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਦੀਪ ਨਾਲ ਔਰਤ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕਾ ਹੈ ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਬੱਸਾਂ ਵਿਚ ਧੱਕੇ ਖਾਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਦੀਪ ਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਰਥਿਕ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਕਾਰਨ ਇਕ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਬਸਾਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਨਸਾਨ ਮਸ਼ੀਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੋ ਹੀ ਅਜੋਕੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੱਟਿਆ ਮਜ਼ਬੂਰ ਜੀਵਨ ਜੀ ਰਹੇ ਮਰਦ/ਔਰਤ ਦਾ ਯਥਾਰਥ ਹੈ। ਕਾਰ ਵਿਚ ਪੈਟਰੋਲ ਪਵਾਉਂਦਾ ਨੌਜੁਆਨ, ਜੋ ਬੜਾ ਬਦਮਾਸ਼ ਕਿਸਮ ਦਾ ਆਦਮੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਔਰਤ ਮਿਸਜ਼ ਚੋਪੜਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੌਜੁਆਨ ਨਾਲ ਕਾਰ ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਇਸ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਲੇਟ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਚਾਚੇ ਦੇ ਕਹੇ ਸੀਮਿਤ ਬੋਲ 'ਵਨ ਟੂ ਥਰੀ', 'ਦਿਸ ਇਜ਼ ਲਾਈਫ ਯੂ ਸੀ' ਇਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਮਨੁੱਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਾਰੇ ਭਰਪੂਰ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਦਾਇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਘਿਰਿਆ ਮਜ਼ਬੂਰ ਤੇ ਬੇਬੱਸ ਹੈ। ਨਾਟਕ ਵਿਚਲਾ ਅਗਲਾ ਪਾਤਰ ਪੈਟਰੋਲ ਪੰਪ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਾਂਸਲ ਤੇ ਉਸਦਾ ਸਿੰਦੂ ਲੜਕਾ ਬੜਾ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਜੀਵਨ ਜੀ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿੰਦੂ ਨੇ ਜਮਾਤਣ ਰਮੀ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਦਿਵਾਉਣ ਦਾ ਲਾਰਾ ਲਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਜੈਦੀਪ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਕੱਢਵਾਉਣ ਅਤੇ ਆਪ ਜੈਦੀਪ ਵਾਲੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਜੈਦੀਪ ਨਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਦੌਰਾਨ ਰਮੀ ਉਸਨੂੰ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨੌਕਰੀ ਉਸਨੂੰ ਲਿਆਕਤ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ, ਜ਼ਰੂਰ ਉਸਦੀ ਬੀਵੀ ਬਹੁਤ ਸੁਹਣੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਂ ਉਸਨੇ ਕੋਈ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਲਗਾਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਰਮੀ ਅਜੋਕੇ ਆਰਥਿਕ-ਸਰੀਰਕ ਸੋਸ਼ਣ ਦੇ ਇਸ ਮਾਹੌਲ ਦਾ ਨੰਗਾ ਚਿੱਤਰ ਜੈਦੀਪ ਅੱਗੇ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਸੁਣਦਿਆਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੁਹਣੀ ਬੀਵੀ ਨੀਲਮ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਕੰਬ ਉੱਠਦਾ ਹੈ। ਚਾਚਾ ਹੁਣ ਵੀ ਸਿਰਫ ਇੰਨਾਂ ਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। 'ਵਨ ਟੂ ਥਰੀ 'ਦਿਸ ਇਜ਼ ਲਾਈਫ' ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਅਗਲਾ ਪਾਤਰ ਬਜ਼ੁਰਗ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਾਰ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਮਕੈਨਿਕ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਹੈ, ਚਾਚੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਔਰਤ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਪੋਮਾ ਹੈ, ਕਾਰ ਵਿਚੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਦੀਪ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਾਉਂਦਿਆਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਹੈ।

ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੀ ਗ਼ੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਪੋਮਾ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਜ਼ੁਰਗ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਅਫਸਰ ਹੈ ਤੇ ਪੋਮਾ ਉਸਦੀ ਸਟੈਨੋ ਹੈ, ਇਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਧਰੇ ਟੂਰ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦਫਤਰ ਦੀ ਕੋਈ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੈਸੇ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਕਾਇਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਲੜਕੀ ਵਲੋਂ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਕੱਢਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਪੋਮਾ ਆਰਥਿਕ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਕਾਰਨ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਅਰਥਹੀਣ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਉਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੈ। ਜੈਦੀਪ ਇਸ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਸੋਸ਼ਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੈਟਰੋਲ ਪੰਪ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਬਾਂਸਲ ਜੈਦੀਪ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਟਕ ਦਾ ਅਗਲਾ ਪਾਤਰ ਰਾਏ ਸਾਹਿਬ, ਜੋ ਭੱਠੇ ਦਾ ਠੇਕੇਦਾਰ ਅਤੇ ਅਯਾਸ਼ ਕਿਸਮ ਦਾ ਆਦਮੀ ਹੈ, ਪਾਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਯਾਸ਼ੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਾਨ ਵਾਲਾ ਪਾਨ ਘੱਟ ਵੇਚਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗਲਤ ਧੰਦੇ ਵਧੇਰੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੂਰਬੀ ਔਰਤ ਅਤੇ ਪਾਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਔਰਤ ਨੂੰ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਤੀਹ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਤੇ ਪਾਨ ਵਾਲਾ ਵਿਚੋਂ ਵੀਹ ਰੁਪਏ ਰੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਦੀਪ ਸਾਰਾ ਮਾਮਲਾ ਸਮਝ ਕੇ ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੂਰਬੀ ਔਰਤ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਜਿਸਮ ਵੇਚਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਚਾਚੇ ਦੀ ਉਹੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਟਿੱਪਣੀ 'ਦਿਸ ਇਜ਼ ਲਾਈਫ ਯੂ ਸੀ' ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਅਵਚੇਤਨ ਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲਦੀ ਹੈ। ਰਮੀ ਪਾਨ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਨਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸਕੂਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਧੌਖੇਬਾਜ਼ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ

ਕਰਨਾ ਫਜ਼ੂਲ ਚੀਜ਼ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦਿਲ ਦਾ ਚੈਨ ਵਧੇਰੇ ਲਾਭਦਾਇਕ। ਨਾਟਕ ਵਿਚਲੇ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਪਾਤਰ ਬਸ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਸੰਗਤੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਤਰਕਹੀਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਵਿਅੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਅੰਨ੍ਹੀ ਸਵਾਰਥ ਭਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਪੈਸੇ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਦੇ ਬੋਲ ਬਾਲੇ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਅਤੇ ਨਿਰਲੱਜਤਾ ਨਾਲ ਵਰਤਣਾ ਅਜੋਕੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਦਸਤੂਰ ਹੈ, ਜੋ ਸ਼ਰੀਫ, ਕਮਜ਼ੋਰ ਜਾਂ ਅਸੂਲਪ੍ਰਸਤ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਸੁੱਟਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਦਮਨ, ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ ਬੰਦਾ ਇਕ ਵਸਤੂ, ਇਕ ਚੀਜ਼ ਬਣ ਕੇ ਸਹਿਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਅਤੇ ਬੇਬਸ ਹੈ।

ਨਾਟਕ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਪੱਖ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬੋਲਾਂ, ਨਾਚ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਰਿਚੂਅਲ ਦੌਰਾਨ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪਾਤਰ ਦਮਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਭਿਅਤਾ/ਸਮਾਜ ਦਾ ਹਰ ਨਕਾਬ ਲੀਰੋ ਲੀਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਾਂਸਲ ਜੈਦੀਪ ਦੀ ਬੀਵੀ ਨੂੰ ਜਿਉਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੈਦੀਪ ਬਾਕੀ ਲੋਕਾਂ ਸਮੇਤ ਉਸਦੇ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਥੱਪੜ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਾਂਸਲ ਜਾਨ ਬਚਾ ਕੇ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਿਸਜ਼ ਚੋਪੜਾ ਨੂੰ ਕਾਰ ਤੇ ਲਿਫਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮਿਸਟਰ ਕਪੂਰ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਮਾਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੇ ਕਾਰ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਰੋਕ ਕੇ ਮਿਸਜ਼ ਚੋਪੜਾ ਨਾਲ ਬਦਸਲੂਕੀ ਕੀਤੀ। ਨਚਦੇ ਗਾਉਂਦੇ ਆਉਂਦੇ ਭੱਠੇ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੁੱਟਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਰਮੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਦੇਣ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਬਾਂਸਲ ਦਾ ਲੜਕਾ ਸ਼ਿੰਦੂ ਉਸਦੀ ਇਜ਼ਤ ਦਾ ਗਲਾ ਘੁੱਟਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਿੰਦੂ ਦਾ ਗਲਾ ਘੁੱਟਕੇ ਦਮਨ-ਮੁਕਤ ਹੁੰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਪੋਮਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੀਵੀ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ, ਉਸਦੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਇਕ ਬੰਦਾ ਨੌਚਦਾ ਨੌਚਦਾ ਗੋਲੀ ਮਾਰਕੇ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪੂਰਬੀ ਔਰਤ ਪਾਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦਿਆਂ ਬਾਕੀ ਲੋਕਾਂ ਸਮੇਤ ਉਸ ਨੂੰ ਖੂਬ ਮਾਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਔਰਤਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਾਲਜ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਚਾਹ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੁੱਟਦੇ ਹਨ ਜੋ ਘਟੀਆ ਆਟੇ ਤੇ ਖੰਡ ਵਾਲੀ ਬਰਫੀ ਤੇ ਚਾਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਲੋਕਾਂ ਸਮੇਤ ਮੂੰਗਫਲੀ ਵਾਲਾ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਲਾਲੇ ਦੀ ਅਤੇ ਢਾਬੇ ਵਾਲੇ ਦੀ ਦੁਰਗਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਗੰਦਾ ਮੀਟ ਖਾ ਕੇ ਬੰਦਾ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਗੀਤ ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਨਾਚ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਨਾਟਕ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਚਾਚਾ ਜੋ ਮਿਸਟਰ ਕੁਮਾਰ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਬੇਚੈਨੀ ਭਰੇ ਹੰਗਾਮੇ ਦੀ ਸਿਖਰ ਤੇ ਚਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਉਸਦੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ 'ਵਨ ਟੂ ਥਰੀ' ਦੇ ਅਸਲੀ ਅਰਥ ਉਸਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਹੋ ਉਹੋ ਏ। ਵਨ ਟੂ ਥਰੀ, ਮੈਂ ਇਸ ਕੋਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸਾਂ। ਬਦਮਾਸ਼। ਇਸ ਨੇ ਮੇਰੀ ਬੀਵੀ ਦੀ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੇਰੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਬਾਹਵਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਇਜ਼ਤ ਲੁੱਟ ਲਈ। ਮੇਰੀ ਬੀਵੀ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰਕੇ ਮਰ ਗਈ। ... ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਬਚ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਮਾਰਨਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਹੀ ਮਾਰਾਂਗਾ। ਜੈਦੀਪ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚਾਚਾ ਜੀ ਨੇ ਬੋਲਣਾ ਕਿਉਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਵਨ ਟੂ ਥਰੀ' ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਏ। ਜੈਦੀਪ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਮੇਰੀ ਬੀਵੀ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿਆਂਗਾ। ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਠੀ ਨੇ ਇਸ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਚਾਚੇ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚ ਚਿੰਨ੍ਹਾਤਮਕ ਵਿਅੰਗ ਵਰਤਿਆ ਹੈ 'ਵਨ ਟੂ ਥਰੀ', 'ਇਸ ਇਜ਼ ਲਾਈਫ ਯੂ ਸੀ' ਅਤੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਅਜਿਹੀ ਥਾਂ ਕਹਿਲਵਾਏ ਗਏ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਤੇ ਵਿਅੰਗ ਵੀ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੱਚ ਵੀ ਸਾਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਜੈਦੀਪ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ। ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਨਾਟਕ ਆਪਣੇ ਸਿਖਰ ਤੇ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਹਰ ਪਾਤਰ ਕਰੂਅਲਟੀ ਦੇ ਰਿਚੂਅਲ ਨਾਲ ਦਮਨ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ

1. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਠੀ, ਸਿਰਜਨਾਤਮਿਕ ਨਾਟਕ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, 1985
2. ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਧੀਰ, ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਠੀ ਦੀਆਂ ਨਾਟ-ਜੁਗਤਾਂ : ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੀਆਂ ਪੇੜਾਂ, ਵੈਲਵਿਸ਼ ਪਬਲਿਸਰਜ਼, ਦਿੱਲੀ, 1998
3. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਠੀ, ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ ਦੌਸਤੋ, ਲਾਹੌਰ ਬੁੱਕ ਸ਼ਾਪ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 1976